

PEDAGOG
ARHIIVMUUSI
FOND K 45980

26 lk

E. Vilde nimeline Tallinna pedagoogiline instituut

Pedagoogika ja psühholoogia kateeder

Ulle Avamere

V₂₁

Kooli kujunemine ja areng Hädameestel kuni 1925.aastani

Kursusetöö

Juhendaja: L.Andresen

Tallinn 1977

Sisukord.

	lk.
Sissejuhatus	2
1. Häädemeeste kihelkonna üldine iseloomustus	4
2. Kooli tekkimine ja areng Häädemeeste kihelkonnas 17. ja 18. sajandil	7
3. 19. sajand kooli arengus	10
4. 20. sajandi 10 - 20 aastad	14
5. Häädemeeste kõrgema 7-klassilise algkooli algus- aastad	16
6. Kokkuvõte	25
7. Kasutatud kirjandus	26
8. Lisad	

S i s s e j u h a t u s

Eesti rahvakooli vanuseks võib lugeda ümmarguselt 300 aastat. Eesti rahva üldisele kirjaoskusele pandi alus 17. sajandi lõpukümneil.

Käesolevas töös on võetud vaatluse alla praegune Pärnu rajooni Häädemeeste külanõukogu piires kooli rääjamine ning areng. Esimesed andmed Häädemeeste kooli kohta on pärit 1688.a., kus õppijaid oli 15. Seega hõlmab töös vaadeldav ajavahemik 17. saj. lõpu kuni 1925. aastani, mil kool töötas juba täie koormusega.

Töö eesmärgiks on anda ülevaade Häädemeeste kooli arengust, tutvustada tähtsamate ning tuntumate kooliliikumise tegelastega Häädemeeste kihelkonnas.

Kursusetöö koosneb sissejuhatusest, viiest osast, kokkuvõttest ning lisadest.

Esimeses osas on antud Häädemeeste kihelkonna üldine iseloomustus, tähtsamad geograafilised andmed ning iseärasused ja andmed kultuurielu kohta.

Teine osa käsitleb kooli kujunemist ning tähtsamaid momente arengust 17. ja 18. sajandil. Vaadeldud on kooli arengut ajal, mil Häädemeeste kuulus veel Saarde kihelkonna alla, ning perioodi, kui Häädemeeste sai iseseisvaks kihelkonnaks (18.saj. 70-ndad aastad).

Kolmas osa hõlmab kooli arengut Häädemeestel 19. sajandil. Vaadeldud on veneusu kihelkonnakooli tekkimise lugu (1848.a.), Samuti ka luteriusu kooli edasiarengut.

Neljas osa sisaldab andmeid Häädemeeste kooli arengut⁵

20. sajandi 10-20-ndatel aastatel. Sellel ajavahemikul ühendati luteriusu ja vene õigeusu vallakoolid ühiseks algkooliks. 1919.a. asutatakse selle kooli baasil Häädemeeste 7-klassiline kõrgem algkool.

Viiendas osas ongi käsitletud 7-klassilise kõrgema algkooli algusaastaid ning edasiarengut kuni 1925.aastani.

Peale selle on tööle lisatud Häädemeeste kihelkonna koolimaja plaan, endise õpilase Marta Mäesalu mälestused kihelkonnakoolis õppimisest ning andmed Peeter Laredei, Häädemeeste ühe tuntuma ning aktiivsema õpetaja ja kultuuritegelase kohta.

Töö kirjutamisel on kasutatud teatmekogu "Pärnumaa", Häädemeeste ning Metsapooles koolide kroonikaid, ENSV RAKA andmeid ning endiste õpilaste ja õpetajate mälestusi.

Häädemeeste kihelkonna üldine iseloomustus

Häädemeeste oli üks Lõuna-Pärnumaa kihelkondadest, ulatus piki Liivi lahe edaranda Tahkurannast Heinasteni Läti piiril. Idast piirneb kihelkond Pärnu ja Saarde kihelkonnaga. Valdadest kuulusid peale Häädemeeste veel ka Orajõe ja Tahkuranna vallad sellesse kihelkonda. Külasid oli Häädemeeste vallas 19, Orajõe vallas 14 ja Tahkuranna vallas 9.

Häädemeeste rand on madal, liivane, avara vaatega merele. Veidi maad rannajoonest sisemaa poole kerkivad kõrged liivaluited, mis ahelana läbivad kogu kihelkonna. Luidete taga asuvad laiad soised metsad, rabad. See metsade vöö on ka piiriks kahe kihelkonna, Häädemeeste ja Saarde vahel.

Rannajoont palistavad suurte rändrahnude read, kus võib kohata ka mitme meetri kõrgusi hiigelnive. Rahnude vaheline pind on kaetud veerekividega, millede hulgas leidub rohkesti tahkunive (sellest on tuletatud ka Tahkuranna nimi).

Luited on enamuses kaetud kõrge tiheda männimetsaga, tuiskliiva võib kohata harva. Pikas ahelas on ainult üks umbes 1 km pikkune vahe lõuna poole. Suurima kõrguse saavutavad luited Rannametsa küla lähedal. Pea igale luitele on rahva poolt abitud ka nimi. Nii näiteks kutsutakse kõige kõrgemat luidet, mis ulatub llo m ü.m.p. "Töötusemäeks". Esineb veel nn. "Röövlimägi", "Varsamägi", "Sõjamägi". Iga nimi on seotud mingi sündmusega, mis siis on toimunud vastava luite ligidal.

Häädemeeste kihelkonda läbivad väiksemate rannikujõgede alamjooksud, mis juhivad soiselt madalikult vett läbi luidete merre. Mõned jõed on ümber kaevatud sirgeteks kanaliteks. Üks

selline asub Rannametsa küla piiril ning kaevati Häädemeeste mõisa rentniku Woldemar Al. Thimmi (1808 - 1861) käsu kohaselt. Läbi Häädemeeste voolab Laanesoo e. Häädemeeste oja, mille laius on umbes 6 m. Sise veekogusid kihelkonnas peaaegu ei ole. Nime-
tada võib ainult väikesi rabajärvekesi ning laugasjärvi. Suurim laugasjärv on 1 km pikk ning 200 m lai.

Häädemeeste taimestik on küllaltki mitmekesine. Mereäärset taandikku katavad niidud, kõrgemates kohtades põllud. Luidetel kasvab kõrge tihe männimets. Omapärane on suur rabastunud maa-ala - Tolkuse raba. Rabataimedest kohtab rohkesti huulheina ja jõhvikaid, rabajärvekeste kaldal kasvab vaevakask, suga-sõnajalg, kaunis villpea. Aga kõige ilusamat vaatepilti pakuvad loomulikult sihvakad männid, millede hulgas pole harulduseks ka üle 20 m kõrgused hiigelpuud. Mändide all valitsevad leesikad, pohlad, kukemarjad, mustikad, nende seltsilisteks on pea kõikjal laanelill ja kattekold.

Luidetel esineb ka nn. "valgeid laiku", kus taimkate pole veel jõudnud taltsutada liiva pealetundi tuule mõjul. Lahtine liiv kandub edasi, mattes enda alla need vahesedki taimekesed, mis seal kasvavad.

Võrreldes teiste Pärnumaa kihelkondadega oli Häädemeeste päris tihedasti asustatud. Külade meelispaigaks sai rannariba ning luitevöö merepoolne serv. Külad olid enamasti ahel-, rida- ning haguküla tüüpi. Enamus elamuid oli ruumikate tubadega, vooderdatud, sageli ka värvitud. Kui vaadelda kihelkonda majanduslikust küljest, siis suuremat tähtsust omas loomulikult kalastus ja meresõit. Rannaäärsed külad olid eeskätt kalurikülad. Küllalt suurt kaalu omas ka metsatöö. Kõige vähem oli arenenud karjandus.

Tööstuslikke ettevõtteid eriti nimetada ei olegi, neid oli väga vähe. Suureks sündmuseks oli kohaliku laada pidamine. Laatu peeti 2 korda aastas: kevadel Kablis ja sügisel Häädemeestel.

Kuna Häädemeeste kihelkonnas elas palju laevaomanikke ning meremehi, kes ilmas ringi liikunud, siis võib Häädemeestet nimetada kultuuriliselt üheks arenenumaks kihelkonnaks Pärnumaal. Kultuuri elu keskuseks oli Häädemeeste alevik, lõunaosas teisejärguliseks Kabli küla.

19. saj. lõpukümnenditel ning 20. saj. algusaastatel oli kultuurielu põhiliseks juhiks kooliõpetaja Peeter Laredei (1862-1952). Temast sai ka suur koolielu edasiarendaja.

1. J. Tammela, Hõrpsed, Tartu, 1934, lk. 127
2. Sealsamas, lk. 123
3. Sealsamas, lk. 123
4. Sealsamas, lk. 123

Kooli tekkimine ja areng Häädemeeste kihelkonnas 17. ja 18. sajandil

Praeguse Pärnu rajooni piires on esimesi andmeid talupoe-
gadele õpetuse andmise kohta Sagua, Uulu ja Surju vallast.

1661.a. on 25 võõrmündrit 1 kord nädalas katekismust õpetanud.¹

1680.a. on kihelkonnas ametis olnud "mittesakslane", kes
osanud lugeda ja arvutada.²

Sel ajal veel ei eksisteerinud Häädemeeste kihelkonda,
vaid ta kuulus Saarde kihelkonna koosseisu. 1688.a. töötasid
koolid Audru, Töstamaa ja Jaagupi kõrval ka Saardes, kus õppis
33 õpilast ning Häädemeestel 15 õpilast.³

Saarde kirikuõpetaja kirjutab Häädemeeste kooli kohta 21.
aprillil 1688. aastal: "Hea algus on tehtud ja sellele koolile
on krahvihärra ja kindralkuberner kõrget au üles näidanud ning
oma teekonnal (Riia linnast) Pärnu linna on ta kooli vaatamas
käinud, kus ta mõnedel koolilastel enesele laskis ette lugeda
ja pärast armulikult koolmeistrile ning lastele raha kinkis."⁴

17. ja 18. sajandi vahendusel, mil maad laastasid nälg ja
katk, katkestas enamus koole töö. Ka 18. saj. algusaastaist
on andmed koolide kohta päriske napid. 1728.a. kirikukatsumis-

1 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 125

2 Sealsamas, lk. 125

3 Sealsamas, lk. 125

4 Sealsamas, lk. 125

te protokollidest selgub, et Saardes koolitare siiski olemas oli ning ka kaks õpilast, Saarde abikoguduses Häädemeestel aga sel ajal polnud ei kooli ega õpilasi. Köster elas ühe talupoja juures, kogudusega peaaegu ei tegelenud.¹

Olukord muutub mõningal määral peale 1765.a. Browne'i koolipatendi ilmumist,² mille järgi pidi igas mõisas olema mõisa - e, vallakool, edasiõppijaile igas kihelkonnas kihelkonnakool. Kuid, nagu juba eespool mainitud, enamus mõisnikke oli selliste koolide vastu, puudusid ka vastava hariduse saanud õpetajad ning nõue koolide asutamise kohta jäi paljudes kohtades ainult paberile. 1767 - 1770. aastate kirikukatsumiste andmeil oli Saarde köstriks õppijaid 14, Häädemeestel - 3. Täiesti puudusid küla- ja mõisakoolid.³ 1769.a. saatis Saarde pastor J. H. Voigt aruande, kus on teatatud lugeda oskajad iga mõisa piirkonnas.⁴ Häädemeestel on neid 40.

Tolle ajajärgu kooliõpetaja palgaks oli Saardes neljandik peadmaad ning vajaduse järgi heinamaad, Häädemeestel - heinamaad ühe kuhja alla. Talupojad pidid maksma ühe külimitu teravilja. Peale selle pidi iga talupõeg iga lapse eest tooma kolm koormat puid ja ühe naela küünlaid.⁵ Õppimise lõpul andis iga peremees õpetajale "midagi tänutunnistuseks."

1 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 127

2 L. Andresen, Eesti rahvakoolid 19. sajandil Tallinn, 1974, lk. 32

3 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 129

4 Sealsamas

5 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 128

Tolle aja õpetajaid on iseloomustatud järgmiselt: Saarde köster loeb ja laulab hästi, oskab ka eesti keeles kirjutada, oma ametis igati hoolas. Seevastu Häädemeeste köster aga (seda pastori arvates) ei ole kuidagi sobiv oma tööle. Kohasemat aga pole kusagilt asemele võtta ja nii tuleb leppida temaga. Talupojad olid köstriga rahul, kuna teo neid tagant ei sundinud.¹

Külakoolis õpiti sel perioodil lugemist, üheks ülesandeks oli ka peatükkide pähe õppimine. Kihelkonnakoolis õpiti lugemist, laulmist, palveid. Õppeaeg kestis 1 - 3 talve, niikaua, kuni lugemine oli selge.

1776.a. ühendati Häädemeeste Toriga.² Sellest ajast kuni 1811. ei ole Toris ja Häädemeestel ühtegi kooli.³ Õpetust anti kodus. Seda võib seletada sellega, et sajandi vahetusest kuni 80-ndate aastateni jäi Balti kubermangudes koolide juhtimine saksa soost mõisnike ja vaimulike kätte. Nad kartsid, et haritud talupoeg pole enam oma isandale kuulekas. Toris koos Häädemeestega teki-
vad koolid uuesti 19. saj. 30-ndail aastail.

1 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 129

2 Sealsamas, lk. 132

3 Sealsamas, lk. 132

19. sajand kooli arengus

19. sajandi alguses oli Pärnumaal valla - e. külakooli 53, õpilasi 1000 ümber. 4. kihelkonnas jagati koduõpetust. Need olid Vändra, Saarde, Jaagupi ning Tori Häädemeestega.¹

1834.a. aruandest selgub, et sel ajal oli Toris koos Häädemeestega tööd alustanud 6 vallakooli, kuid sellegipoolest jäi põhiliseks õppetöö vormiks koduõpetus. Häädemeeste valla kooliõpetajad töötasid tasuta. Teistes valdades hoolitseti õpetajate eest rohkem, eriti Toris. Tori valla õpetaja sai tasuna 24 vakka rukist, 12 vakka otra, 12 vakka kaeru, 80 rubla palka, 400 leesikat heina, 1 leesik lina, 1 leesik villa.²

19. saj. 40-ndatel aastatel toimunud usuvahetus-liikumisel olid omad tagajärjed ka koolide elus. Üle 60-ne aasta, kuni Oktoobrirevolutsioonini, kulgeb koolide edasine areng kahes liinis - veneusuliste ja luterlaste koolina.

1848.a. avati Pärnumaal esimene veneusu kihelkonnakool. Häädemeeste oli sel ajal veel ainult Tori abikogudus ning seal veneusu kooli ei loodud.

1851.a. loodi kihelkonna koolivalitsused koosseisus: kirikueestseisja, kirikuõpetaja, kihelkonna kooliõpetaja ning koolivanem. Samal aastal ülema maakooli valitsuse poolt antud maakoolide seaduses on öeldud, et vallakoolis õpetatakse lugemist,

1 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 135

2 Sealsamas, lk. 137

katekismust, piiblilugusid, kirikulaulude laulmist, kirjutamist, arvutamist ning õpilaste tutvustamist tarvilike talurahva seaduse määrustega.¹

Pärnumaal hakkas koolide ja õpilaste arv tõusma 60-ndail aastail. 1860.a. aruannete andmeil õppis Toris Häädemeestega kirjutama ja arvutama 43 % õpilastest. Võrdluseks: Saardes 16%; Tõstamaal vastavalt 14 % ja 9 %. 1862. aastal sai Häädemeeste koos Tahkurannaga iseseisvaks koguduseks.²

1860-ndatel aastatel oli Häädemeeste köstrikooli õpetaja Tõnis Hürgens, kes pärandas kooli Hans Quellile. Millises olukorras siis kool oli, seda saame teada sissekandest "Häädemeeste Kogukonna - Kohto Protokolli Ramatust."

"Luttreusso Kirriko õppetaja Herra on kirja läbi sell Detsember 1868 kaebanud, et Häädemeeste Innimesed ei ole oma Kohli lapsed mitte walla Kohli saatnud ja 1 Rbl peab igaüks Trahvi maksma. See Wanna Köster Tõnnis Jürgensi lapsed Anu ja Lise. Se lesknaene Marri Jürgens wastab, et tema ei voi sellepärast oma Lapsed Kohli saata, et se Kohli Tubba on laggunud ja lapsed Külmetavad sael arra."

Sellest selgub, et kontrolliti küll seda, kas lapsed koolis käivad, aga koolimaja olukorra üle eriti muret ei tuntud.

Õigeusu koolid Häädemeeste külanõukogu piires rajati 1854.a.³ Loodi ka mitu abikooli: 1854.a. Kablis Mäe kool; 1879. aastal Rannametsas; 1899. aastal Laiksaares Urissaare-

1 Häädemeeste Keskkooli kroonika

2 A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 334

3 Sealsamas, lk.341

Pändi ja Orajöel Iklas.¹

1873.a. (teise teatme järgi 1874.a.) asutati Häädemeeste kihelkonnakool. Arvatavasti võeti otsus asutamise kohta vastu 1873. aastal, tegelik töö aga algas alles järgmisel.² Selle kooli otsuseks järglaseks võib pidada praegust Häädemeeste Kesk-kooli.

Asutamisaastal oli õpilaste arv 53. 1908.a. tõusis õpilaste arv 91, 1917. aastal langes õpilaste arv taas 53-le.³

Koolile ehitati ka uus maja, mis oli küllalt avar ning ruumikas teenima koolimajana veel ka nõukogude aastail 1950 - 1963. Nendes ruumides sai keskkooki kolm esimest lendu kätte ka oma küpsustunnistused.

Esimeseks kihelkonnakooli juhatajaks oli köster Dubkovski, tegelikult aga töötas koolis tema abiline - õpetaja. Sel kohal töötas asutamisest 4 aastat Mihhail Uusna (oli seminari haridusega). Vahepeal töötasid lühemat aega Mihhail Mehik ja Aleksei Niit, kelle kohta on andmeid vähe.

1881. a. tuli Häädemeestele noor 19-aastane õpetaja Tartu seminarist. See oli Peeter Laredei (v.t. Lisa nr. 2).

Lutõri köstriks kooli juhatas Johann Jürgens, kes asus oma töökohale 1869.a. pärast Hans Quelli. See mees oli energiline seltskonnategelane ning viis kooli kiiresti tõusuteed. Tema kooli hinnati ning seal õppis ka kaugemalt pärit õpilasi (Orajöelt,

1. A. Tammekann, Pärnumaa. Tartu, 1930, lk. 141

2. Sealsamas, lk. 341

3. Metsapöole 8-kl. kooli kroonikas

Laiksaarest, Tahkurannast), Johann Jürgensi tegevuse ajal ehitati ka uus köstrimaja, kus oli uus ruumikas koolituba. Tema poolt asutati Häädemeestel ka esimene laulu- ja pasunakoor.

80-ndate aastate lõpupoole algab uus etapp kooli arengus. 1886 - 1887.a. seadusega allutati Balti kubermangude koolid üle venemaalisele rahvahariduse ministeeriumile, seati sisse Venemaa sisekubermangude korraldusele sarnanev rahvakoolide kontrollsüsteem. Õppekeeleks määrati vene keel.

Häädemeeste koolidesse toodi vene keel kohustuslikuna 1886. Johann Jürgensi päevikust selgub, et järgnevatel aastatel kontrollisid selle õpetamist juba inspektorid.

Vahepeal asus veneusu kihelkonnakoolis juhataja kohale Peeter Laredei. Veneusu vallakoolis tõusis õpilaste arv sajani. Tööle hakkas 2 õpetajat. 1890-ndal aastal ehitati uus koolimaja Häädemeeste oja kaldale. Seal oli ainult üks suur klassiruum üle terve maja. Praegugi kasutatakse seda maja, tõi küll, veidi teisel otstarbel. Seal on õpetajate korterid.

20. sajandi 10 - 20 aastad

1903.a. suri Johann Jürgens. Tema kohale, köster-kooliõpetajaks, asus Aleksander Häussler.

Puudus oli headest õpetajatest. Ei jäänudki muud üle, kui tuli hakata ise õpetajaid ette valmistama. Selle tööga alustas Peeter Laredei, kes ise omas seminari haridust. 1907.a. kevadel kutsus ta enda juurde kolm 15 - 16 aastast noorukit, kes olid kihelkonnakoolis hea õppeedukusega silma paistnud. Need olid Elisabeth Vabrit, Koidula Valter ning õpetaja vend Aleksander Laredei. 1907.a. sügisel asus üks neist Elisabeth Vabrit, tööle vallakooli, poolest aastast aga juba abiõpetajaks kihelkonnakooli, olles seega esimeseks naisõpetajaks Häädemeeste kihelkonnas, ning ka Pärnumaal üks esimesi üldse.

1908.a. Peeter Laredei lahkus Häädemeestelt, kuna temasugusel energilisel kultuuri - ning koolitegelasel oli raske elada kooli patrooni - kohaliku preestri - surve all. Tema asemele asus aga veelgi nõudlikum Antonius Laar. Ka tema otsustas ette valmistada grupi noori tööks koolis. Õppima asus viis tütarlast: Elisabet Rääk, Liidia Kohv, Maria Vabrit, Marta Kallas ja

Aleksandra Greiman, viimane loobus aga peagi. Diplomi saamiseks läksid tütarlapsed Pärnu Meesgümnaasiumi juures korraldatavatele eksamitele. Laari grupist õnnestus esimesel korral diplom saada vaid Marta Kallasel. Järgmisel aastal aga jõudsid kõik eesmärgile.

1908.a. Antonius Laar lahkus Häädemeestelt ja siirdus Saaremaale, kus ta töötas preestrina.

1909.a. sügisel tuli kihelkonnakooli juhatajaks Anton Okas. Tema töö ei paistnud silma mitte millegi erilise poolest.

Suuri muutusi kooliellu tõi 1917.a. Häädemeestel ühendati luteri ja vene vallakoolid ühiseks algkooliks. Usuõpetuse tunde jäi nädalas 2 endise 6 asemel. Muutused koolides aga ei läinud sugugi kergelt. Õpetajate kohta kirjutati kaebekirju, eriti noorte M. Kalda ja L. Kohvi kohta. Sügisel asutati M. Kalda ettevõtte Häädemeeste Õpetajate Ühing, mis tegutses kogu kodanliku aja.

Tagurlastel õnnestus end mõningal määral maksuma panna järgmise aasta algul. L. Kohv ja M. Kallas saadeti okupatsioonivõimude korraldusel Pärnu vanglasse. Vallandati eesrindlikud õpetajad. Okupatsiooni lõppedes olukord mõnevõrra muutub. 8.juulil 1919.a. teatab Häädemeeste vallavalitsus maakonnaavalitsuse haridusosakonnale, et Häädemeestel on 4-kl. vallakool 4 õppejõuga, peale selle veel õigusu kihelkonnakool, kus on 1 õppejõud.

1919.a. eksisteeris kihelkonnakooli nimeline õppeasutus viimast aastat.

1919.a. 22. augusti vallanõukogu koosoleku protokollist selgub: "Nõukogu otsustas ühel häälel: palvet avaldada Pärnu Maakonna Valitsuse Haridusosakonna juures selleks, et Häädemeestele saaks 7-me klassiline kõrgem algkool asutatud ja et see aasta saaks selles koolis kuues klassis õpetusega peale hakatud." Uute klasside õpetajateks valiti Peeter Laredei, kes peale 12 aastast eemalolekut jälle Häädemeestele tagasi tuli, ning Elisabet Vabrit.

Sellega lõpeb Häädemeeste kihelkonnakooli ajalugu, ning algab uue, 7-klassilise kõrgema algkooli (mis esimesed aastad eksisteeris küll rohkem ainult nimeliselt) ajalugu.

Häädemeeste kõrgema 7-klaasilise algkeoli algusaastad

Iga algus on raske. Nii ka uue kooli asutamisaasta ning järgnevadgi olid täis tõkkeid, mida ületati suurte raskustega; kimbutas kõigepealt ruumipuudus. Pika vaidluse tulemusena anti koolile endine kõrtsihoone.

1919/20 õppeaastal avati juurde ainult V klass. Nagu selgub Häädemeeste 6-klassilise algkooli 1919/20 ö.a. aruandest 1. aug. 1919 - 31. aug. 1920,¹ on see avalik algkool eesti õppekeelega. Koolis on viis põhiklassi ja üks paralleelklass (I). Õpilasi oli 254: 138 poissi ja 116 tüdrukut. See õpilaste arv oli rekordiline, varem polnud Häädemeestel kunagi nii palju õpilasi olnud. Kooli tuli ju ka neid, kes teistes valdades olid varem 4 klassi lõpetanud, et nüüd haridusteed jätkata. Ja olgu si, et 7-kl. kool jäi veel esialgu unistuseks, võttis õpetaja P. Laredei õpihimuliste lastega kahe aasta jooksul kolme klassi kursuse ning kaks aastat hiljem said lõputunnistuse esimesed 7. klassi lõpetanud.

Vanuse järgi võeti kooli I klassi ka juba 7-me aastasi lapsi, kuigi koolikohustus algas alles 9-aastaselt.

Puudustkannatajate laste hulka loeti 10 % õpilastest, mõned üksikud said Ameerika abi (riietusesemed, jalatsid, toiduained).²

1 ENSV RAKA, f. 4020, nim. 5, s.-ü. 7, l. 2 - 3

2. Sealsamas 1.

Esimesel aastal töötas uues koolis 7 õpetajat. Nees olid: Peeter Laredei, Elisabet Laredei, Aleksander Häussler, Sinaida Okas, August Martinson, Johann Kurrik. Kooli elus toimus ka üks küllaltki suure tähtsusega sündmus: ekskursioon Pärnu linna Mindi jala, aga tagasi tuldi laevaga. Käisid IV ja V klassi õpilased ning 2 õpetajat.¹

Kuid kõige selle hea kõrval on ka veel suur hulk puudusi: õpetajatel pole elamispinda, lastel puuduvad magamistoad, kooli ümbruses pole mänguplatsi. Kooli käsutuses on kaks vana maja, mis on aga ilmselt liiga väikesed mahutamaks kõiki õpilasi. Esimesel aastal puudus ka kooliteenija, kütta ning koristada tuli õpilastel endil.

Järgmine õppeaasta puuduste suhtes mingeid muutusi ei too. Küll aga suureneb veelgi õpilaste arv, kokku on neid 1929/21 ö.a. 288. Koolis on juba 6 põhiklassi ning 1 paraleelklass, kokku 7 klassi. Esimeseks võõrkeeleks on saksa keel, teiseks vene keel.² Sellel aastal kool ekskursiooni ei korralda. 1921.a. 26. aprillil käis kooli üle vaatamas koolinõunik hr. Töötsi.³

Samal ajal püütakse astuda ka samme uute ruumide saamiseks. 20. jaanuarist 1920. aastast säilinud protokollist⁴ selgub, et

1 ENSV RAKA, f. 4020, nim. 5. s.-ü. 7, l. 2 - 3

2 ENSV RAKA, f. 4020, nim. 5, s.-ü. 7, lk. 6-7

3 Sealsamas, lk. 4 - 5

4 ENSV RAKA, f. 1097, nim. 1, s.-ü. 2055, lk. 7

kooli jaoks taotletakse Häädemeeste kertsimaja koos kõrvalhoone-
tega. Hoone hinnati 26359 marga peale ning selle eest nõuti lii-
ga suurt renti, nii et seda maja ei saadud endale lubada. Lõpuks
õnnestub siiski maja koolile nõutada enamvähem vastuvõetava ren-
diga.

Ning järgmiseks, 1921/22 õppeaastaks on endine kertsihoone
koolimajaks remonditud. Kaks klassiruumi V ja VI klassi jaoks
said korda enne õppetöö algust, koolijuhataja korter remonditi
novembriks. Aasta lõpuks saadi ka tuba võimlemise, laulmise ja
käsitöö klassiks. Sel õppeaastal on koolis 274 õpilast ning
7 õpetajat.

Peale õppetöö algust avastas maakonna koolivalitsus, et
koolis on 36 ülenormi tundi (kuna iga õpetaja normiks on 24
tundi nädalas). Tehakse ettepanek valida juurde 8. õpetaja.
Koolijuhataja Peeter Laredei aga kirjutab Maakonna koolivalit-
susele 4. dets. 1921.a. "Minu arvates juba kinnitatud tunnikava
selleks aastaks maksma jätmine koolile soovitavam oleks kui uue
õppejõu juurdelisamine, mis praegu rahva soovidele ei vasta. Kui
aga tõesti uus tööjõud juurde antakse, siis paluksin tungivalt,
kooli tarvet ja lastevanemate soovi silmas pidades, laiemate
teadmistega meestööjõudu meile saata ja mitte mända preilit,
kes sagedasti endid klassis maksma ei jõua panna.¹ Vastavalt
tema soovile ka tehakse.

Järgmisel, 1922/23 ö.a. tuleb aga juurde uus õpetaja, kelleks

1 ENSV RAKA, f. 1097, nim. 1, s.-ü. nr. 2155, lk. 73

oli algkooli kutseõigusega Aleksander Dubkovski. Sellel aastal õpib koolis 259 õpilast ning on 7 klassikomplekti (kaks III klassi).¹ Õppetöö ei toimu riiklikel pühadel ja puhkepäevadel (v.t. lisa nr. 4). Talvel korraldatakse vanemate klassidega koolipidusid, suvistepühade ajal korraldatakse ekskursioon Tallinna.

1923/24 õ.a. astub Häädemeeste kooli I klassi 50 õpilast, kellest ainult 5 ei osanud lugeda ega kirjutada. Õppeaasta jooksul korraldati 2 koolipidu ja tähistati 3 tähtpäeva - vabaduspüha, emadepäeva ja noorte püha 1. juunil.² Üldse õpib koolis 256 õpilast. Sel aastal peeti ka 2 lastevanemate koosolekut.³

1924/25. õppeaasta algas 1. oktoobril ja lõppes 29. mail. Õpilaste arvuks oli 245. Sel aastal saab ka kool oma raamatukogu, kus on alguses 125 raamatut, aasta jooksul aga muretsetakse 68 raamatut juurde. Õpetajate kaader on juba samuti stabiliseerunud, on ainult mõned äraminejad, enamus aga töötab 1922.a. alates.

Aasta jooksul korraldati üks ekskursioon. Esmakordselt alustas tööd karskusring V ja VI klassi õpilastele. Selle ringi tööst võttis osa 29 poissi ja 30 tütarlast.⁴ Õpetaja Peeter Laredei kirjutas ringile ka oma hüüni

1 ENSV RAKA, f. 4e20, nim. 5, s.ü. 7 , lk. 15 - 16

2 Sealsamas

3 Sealsamas

4 Sealsamas, lk. 23 - 25

Peeter Laredei (1862 - 1952).

Peeter Laredei tuli Häädemeestele 19-aastase noore õpetajana Tartu seminarist. Laredei oli avara silmaringiga loominguliselt tegutsev mees. Seminaris õppides paistis ta eriti silma oma kirjandusliku tegevusega. Laredei loomingust on trükkis ilmunud luulekatsetusi õpilaspõlvest pealkirjaga "Laululind Laanesoo lepikust" ja veel ka satiiriline poeem "Härg". Samuti tegeles ta tõlketööga vene keelest. Kuni elulõpuni tegeles ta ka heliloominguga 1898.a. valmis "Heia Häädemeeste rand", mis on muutunud peaaegu selle väikese kõha hümniks; 1902.a. loodud "Luik viis lumekese" on muutunud rahvalauluks. Palju laulukesi on ta kirjutanud lastele. Neid lauldi koolis tema juhatusel all.

Peeter Laredeid kui õpetajat mäletavad veel mitmed praegugi elavad endised õpilased ning ikka räägitakse temast soojalt ja südamliselt. Õppetööst vabal ajal võisid õpilased tema käe all tegeleda mitmete huvitavate asjadega: joonistada, käsitööd teha, laulda. P. Laredei juhatas ka segakoori, kus viisipidajad lapsed said kaasa laulda. Samuti oli tema see, kes hakkas Häädemeestel näidenditega peoõhtuid korraldama. Esimesena nägid Häädemeeste inimesed möödunud sajandi lõpul näidendit "Säärane mulk ehk sada vakka tanguseola." Ettekanded korraldati kihelkonna koelimaajas.

Endise kihelkonnakooli õpilase Marta Mäesalu
(neiuna Kallas) mälestused.

Peeter Laredei juhatusel all õppisin Häädemeeste kihelkonnakoolis kaks talve, 1904/05 ja 1906/07. P. Laredei on meelde jäänud kui kõigi õpilaste poolt armastatud ja austatud õpetaja. Ma õõbisin kesktalvel koolimajas ja enamasti tulin pühapäeval kohale. Mõnikord õhtuti tõi Laredei meile "Niva" aastakäike vaadata. See oli ajakiri kunsti ja kirjanduse kohta, rohkesti illustreeritud. "Niva" kaasaandeks oli lasteajakiri "Svetljatšok", milles leidsid üksikuid motiive ja näidiseid, kuidas neist suuremaid mustreid kokku seada. P. Laredei õhutas ka meid sel alal katsetama, vaatas meie koostatud mustreid üle, kiitis ja ergutas või selgitas puudusi, kus neid oli. Meie, õõmajalised, olime õnnelikud nende õhtute üle ja järgmisel päeval tundsin end tähtsatena kui kodust käijatele seletasime, mida härra meile jälle näidanud oli. (Vallakoolis nimetati koolijuhatajat koolmeistriks, aga siin oli ammu ajast "härra" sisse juurdunud.

Esimesest kihelkonnakooli aastast jäi erede meelde inspektor Prošlakovi külaskäik 1905.a. kevadtalvel. Koolitunnid olid alanud, kui saan tähtsa isandaga ette sõitis. Külaline läks kohe nooremasse klassi ja kärkis seal üsna käskimise moodi. Meie, vanema klassi õpilased, kuulsime vahetunni ajal erutavat uudist ja mõtlesime end veel nagu koguda. Kuid kohe järgmise tunni algul tuli inspektor vanemasse klassi, võttis tervituse vastu, istus ja andis kohe esimese pingi esimesele poisile (tüdrukud istusid tagapool) küsimise muredude liitmisest, aga nii kiiresti

ja meile harjumatu aktsendiga, et ükski ta kõnet aru ei saanud. Ta ei andnud ka mõtlemisaega, vaid näitas kohe sõrmega järgmisele: "TÖ!" ja kohe jälle edasi "TÖ! TÖ! TÖ! kuni kogu klass püstiti seisis, kõik kohmetanud, ükski ei teinud müü ega mää. Siis tõusis inspektor, avas oma sinise mundrikuue kullavärvi nööbid ja hakkas kärkima ning praukuma. Siis läks ta trampides klassist välja ja sõitis minema. Kogu revideerimine oli kestnud 15 minutit.

Prošlakovi käitumine oli õpilastele võõras. Eelmisel aastal oli käinud ka umbkeelne revident Momantov, kes oli aga lastega hästi lõbus ja sõbralik olnud. Antonius Laari käe all õppisin ühe aasta. Ta oli suure töövõimega mees, aga ka auahne ja väga järsk. A. Laar seadis koolis sisse oma range kodukorra. Ta nõudis, et kõik õpilased valmistaksid õppetükid koolimajas, seejärel õõbis suurem osa lapsi koolimajas, kodus käidi ainult kilomeetri - paari kauguselt, sest õppimisaeg kestis kella 22-ni. A. Laar organiseeris poiste hulgas korrapidajad, kes kõigile ühiselt kartuleid keetsid. Kirjutati üles, mitu kartulit keegi patta pani, niipalju sai igauks keedetult tagasi. Kõik söögi- korrad peeti magamistoas, igauks oma kasti kaanel - igal õõbil oli mingi kast "proiandi" hoidmiseks. Pärast päevaste tundide lõppu peeti üks tund vaheaega, mil kõik õpilased väljas viibisid. Kooliõuelts lahkumiseks pidi muidugi luba olema.

Andmed pühade ning pühke-
päevade kohta 1922/23 õ.-a.¹

uus aasta (1. jaanuar)
kolmekuningapäev (6. jaanuar)
iseseisvuspäev (24. veebruar)
palupäev
suur reede
keradpühad (3 päeva)
1. mai
Kristiipäev
suvised pühad (3 päeva)
jaanipäev
jõulupühad (3 päeva)

¹ ENSV RAKA, lk. 1108, nim. 3, 5.-li. 352, lk. 62-64

Kokkuvõte.

Käesolevas töös on vaadeldud Pärnu rajooni Häädemeeste kooli kujunemis - ning arenguteed.

Esialgse väikese külakooli muutumine Häädemeeste Kõrgemaks 7-kl. algkooliks oli keeruline ning aeganõudev protsess. Esimeseks etapiks kooli arengus oli 17. saj. lõpukümnendid, mil Häädemeeste polnud veel iseseisev kihelkond, vaid kuulus Saarde kihelkonna alla, ning koolielu tegi oma esimesi arglike samme.

Suur samm edasi oli veneusu kihelkonnakooli tekkimine 19. sajandil. Sajandi viimasel kümnel sai selle juhatajaks Peeter Laredei, keda võib pidada üheks suuremaks ning tuntumaks kooliliikumise tegelaseks Häädemeestel. Temast sai ka Häädemeeste 7-kl. algkooli juhataja ning õpetaja.

Töös on esitatud andmeid ka Häädemeeste kooli õpetajate (Peeter Laredei, Antonius Laar) kohta.

Lõpetuseks võib öelda, et praegune Häädemeeste Keskkool on välja kujunenud pika arengu tulemusena.

Kasutatud kirjandus.

Arhiivimaterjalid

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv (ENSV RAKA) Tartus

Fond 1097

Fond 4020

Trükitud allikad ja kirjandus

Andresen, L., Eesti rahvakoolid 19. sajandil. Tallinn, 1974

Tammekann, A., Pärnumaa. Tartu, 1930

Häädemeeste Keskkooli kroonika

Metsapöole 8. kl. kooli kroonika